Middagzitting

In de middagzitting zijn aan de orde de *ontwerp-resolutie naar aanleiding van het rapport 'In dienst van de vrede', dat aan het congres is uitgebracht, en de voorstellen en amendementen die op de resolutie betrekking hebben.*

De *Voorzitter* merkt op, dat tevoren de voorstellen 7 en 8 aan de orde moeten worden gesteld omdat zij uitstel van de behandeling van het rapport 'Oorlog en vrede' beogen.

Van Tijn, Amsterdam-Kostverloren, stelt, dat dit wat voorstel 7 betreft op een misverstand berust. In voorstel 7 is uitsluitend aangegeven dat het rapport als uitgangspunt moet dienen voor verdere discussie, er staat niets in van uitstel. De bedoeling van het voorstel is, dat het rapport behandeld moet worden, maar tevens dat de bespreking erover moet worden voortgezet.

Ten Cate, Heerenveen, meent dat het PB geen enkel verwijt treft voor de wijze waarop de afdelingen in staat zijn gesteld deze zaak te bespreken, maar wel moet worden vastgesteld, dat de leden hiervoor nauwelijks enige belangstelling hadden. In sommige afdelingen is het rapport in het geheel niet besproken. Spr. vraagt zich af, of er een manier kan worden gevonden waardoor er een betere garantie bestaat, dat dè partij, dat is het totaal van de leden, beter wordt betrokken bij de discussie over deze belangrijke materie. Dit zijn de overwegingen, die de afdeling ertoe hebben geleid voorstel 8 te steunen.

De *Voorzitter* stelt vast, dat uit voorstel 7, dat spreekt van verdere meningsvorming en discussie over het rapport, moeilijk anders kon worden geconcludeerd dan dat men bedoelt om hierover nu nog niet tot een beslissing te komen. Nu blijkens de opmerkingen van pg. Van Tijn dit niet het geval is, behoeft nu over dit voorstel niet te worden beslist, hetgeen wél het geval is met voorstel 8. Intussen heeft de afd. Almelo het voorstel ingetrokken, maar Heerenveen wil het handhaven. Tegenover de opmerkingen van pg. Ten Cate, stelt spr. dat uit talrijke bewijzen is gebleken dat men in de afdelingen met veel animo het rapport heeft besproken en tot een beslissing is gekomen. Wanneer nu geen beslissing wordt genomen, betekent dit, dat het congres zichzelf een brevet van onvermogen uitreikt. Dit kan niet; wij moeten nu over deze zaak een beslissing nemen.

Voorstel 8 van Heerenveen om op dit congres geen beslissing te nemen over het rapport 'In dienst van de vrede' wordt verworpen met 5 stemmen voor.

Het woord is vervolgens aan pg. Ruygers voor het geven van een inleiding op de aan de orde zijnde resolutie en hierop betrekking hebbende voorstellen en amendementen.

Ruygers: De ouderen onder u zullen zich herinneren, dat ruim 25 jaar geleden, in 1937, in deze zelfde stad, in deze zelfde zaal, het voor de socialistische beweging in Nederland historische congres plaats had, waarin afstand werd gedaan van de nationale ontwapening. Ook toen waren er meerderheid en minderheid en Albarda en Banning waren er de grote woordvoerders van. Wanneer men het verslagboek van dat congres naleest, dan voelt men in menig opzicht de afstand tussen toen er nu als een verschil tussen twee tijdperken. Maar zonder enige twijfel staat vast dat toen de discussies zijn gevoerd met een zodanig gevoel van bewogenheid er ernst, van verantwoordelijkheid ook voor de eenheid en de toekomst van de partij dat ik slechts kan hopen, dat het ditmaal in dezelfde mate het geval zal zijn.

In het boekje, waarin Banning in 1958 ons een terugblik schonk op zijn lever van arbeid en strijd, heeft hij over dit congres van 1937 gezegd, dat hij achteraf gezien de toenmaals genomen politieke beslissing als juist erkende en dat hij toch zedelijk en godsdienstig het militair bedrijf bleef zien als in strijd met het evangelie. In deze korte woorden heeft Banning de spanningsverhouding aangeduid waarin hij zich voelt geplaatst bij een standpuntbepaling over het vraagstuk var oorlog en vrede. Ik geloof, dat met het binnentreden van het atoomtijdperk, de ontwikkeling van de moderne wapentechniek, voor talloos velen het besef van deze spanningsverhouding opnieuw en scherp acuut heeft gemaakt en dat ook daarom het partijcongres in 1959 besloot het gehele vraagstuk van oorlog en vrede opnieuw in overweging te nemen. Want de droom van een vreedzame wereld heeft in het socialisme altijd geleefd. Iedere generatie wordt op nieuwe wijze voor het vraagstuk geplaatst en het is voor mij trouw aan het diepste wat er in het socialisme leeft om in het atoomtijdperk dringender dan ooit het perspectief van een vreedzame wereld open te houden.

De door het partijbestuur ingestelde commissie heeft het resultaat van haar werk bekend gemaakt en u hebt er in de afgelopen maanden kennis van kunnen nemen.

Hoe inspannend de afgelopen maanden ook zijn geweest, toch ben ik dankbaar voor de gevoerde discussie. Zij heeft plaats gehad op een hoog peil en, wat het belangrijkste is, in een sfeer van openheid en democratie, die ten voorbeeld kan worden gesteld. Daarom wijs ik met klem af wat de vorige week een partijgenoot in ‘Paraat’ schreef, dat op het congres het meerderheidsrapport er wel weer zal worden doorgedrukt en dat men dan kan doorgaan met op de oude voet politie te bedrijven. Noch in de commissie, noch daarna heb ik ooit getwijfeld aan de loyaliteit van de minderheid tegenover de partij. Maar ik zie ook geen reden, dat de minderheid zou moeten twijfelen aan de loyaliteit van de meerderheid

tegenover de democratie. Ik heb het mijne gedaan om te trachten de sfeer van emotie en wantrouwen te doorbreken, waarin dit vraagstuk gehuld gaat, omdat dit nodig is alvorens een zakelijke discussie mogelijk wordt. Laten we dat over en weer indachtig blijven. En wat er straks zal gebeuren, dat heeft de partij in eigen hand. Zelf heb ik de afgelopen maanden herhaaldelijk uitgesproken dat, wanneer n het congres alles bij het oude zou blijven, ik dan al hetgeen de commissie in drie jaar tijds heeft gedaan, als verloren tijd zou beschouwen. De resolutie, die door het partijbestuur aan het congres is voorgelegd, geeft naar mijn mening geen aanleiding om de leiding van de partij op dit punt met achterdocht tegemoet te treden.

Over deze resolutie gaat het vandaag in de eerste plaats. Het rapport is uitgebracht aan het congres, het is door het partijbestuur tot meningsvorming en discussie neergelegd in de partij en in ons volk. Niemand kan verhinderen, dat daarmee wordt voortgegaan, ook wanneer dit congres is afgelopen. Maar waarover vandaag een beslissing moet worden genomen, dat is de resolutie, die door het partijbestuur op grondslag van de uitgebrachte rapporten aan het congres is voorgelegd.

De inleidende opmerkingen, die ik ga maken, hebben dan ook voornamelijk de bedoeling, de achtergronden en de strekking van de resolutie te verduidelijken.

Dan wil ik beginnen met te zeggen, dat het werk van de commissie en ook discussies van de afgelopen maanden me diep hebben overtuigd, dat het met dit vraagstuk niet alleen gaat om de inhoud van een standpunt, maar ook om een kwestie van houding en van gezondheid. Bijna ieder spreekt over vrede en ontwapening, maar het maakt een wezenlijk verschil uit, of men er alleen lippendienst aan bewijst, dan wel of men het vraagstuk van vrede en ontwapening ziet en ervaart als het allesbeheersende en meest dringende vraagstuk van deze tijd. In deze resolutie van het partijbestuur is getracht deze gezindheid tastbaar te maken. Misschien daardoor is de tekst wat anders en langer uitgevallen dan doorgaans met een congresresolutie het geval is. In punt twee spreekt de resolutie van een nieuwe situatie, die om een nieuwe mentaliteit en een nieuwe aanpak vraagt. Het is bijna te ongrijpbaar voor de tekst van een resolutie. En toch acht ik het voor het toekomstig beleid van de partij van essentiële betekenis, meer essentieel misschien dan enkele concrete punten. Voorzover dit om een stuk innerlijke vernieuwing vraagt meen ik, dat de partij dit moet kunnen opbrengen wil zij met name de jongere generatie blijvend kunnen aanspreken. Daarom hoop ik, dat het congres de voorgestelde resolutie zal aannemen, niet alleen voorwat de feitelijke inhoud betreft, maar daarbij inbegrepen de gezindheid, waaruit zij is geschreven en aan u is

voorgelegd.

Men heeft mij in de afgelopen maanden wel eens gevraagd: Gelooft ge dan, in onze door tegenstellingen verscheurde wereld, in kansen op vrede en ontwapening? Ik meen, dat het niet vruchtbaar is, om het vraagstuk te maken, mag ik het zo zeggen, tot een kwestie van geloof of ongeloof. Wie weet, wat er met de risico's van de huidige bewapeningswedloop en in een eventuele atoomoorlog voor de gehele mensheid op het spel staat, die aanvaardt de plicht, iedere kans te benutten, die ons dichter kan brengen bij een vreedzame wereld. Zonder hoop ben ik daarbij niet. In het atoomtijdperk is de marge tussen vernietiging en zelfvernietiging zo klein geworden, dat voor het eerst in de geschiedenis een gemeenschappelijk belang tot realiteit is geworden boven alle bittere tegenstellingen uit. In de erkenning van dat belang ligt het vertrekpunt om op den duur tot regelingen te komen, die vroeger onverwezenlijkbaar schenen.

Ik geloof ook, dat dit gemeenschappelijk belang, dat Amerika en Rusland hebben om een atoomoorlog te voorkomen, het enige realistische vertrekpunt is voor een constructieve ontwapeningspolitiek. Ik voel me daarbij veiliger dan met een discussie over de grotere of kleinere betekenis van de interne ontwikkeling in de communistische wereld. Ik acht die ontwikkeling persoonlijk van grote betekenis. Persoonlijk heb ik de indruk, dat na het gistingsproces van het ogenblik zal blijken, dat de tot nu toe geldende monolytische structuur van het wereldcommunisme geen stand heeft kunnen houden. Maar naar de toekomst gekeken is alles daarin nog te onzeker en ondoorzichtig om er een politiek op te bouwen. Daar komt bij, dat de verhouding tussen Oost en West wordt beheerst door een bijna volstrekt wantrouwen en er is teveel gebeurd dat daar aanleiding toe heeft gegeven dan dat alleen woorden of redevoeringen zouden kunnen volstaan om daar verandering in te brengen. Ik ben overtuigd van de noodzaak van coëxistentie, maar wanneer Kennedy in zijn werkkamer dinsdags de onomstotelijke bewijzen op tafel krijgt van de raketbases op Cuba en donderdags komt Gromyko hem in die zelfde werkkamer verzekeren, dat Rusland nooit de bedoeling heeft gehad of zou hebben aanvalswapens op Cuba te vestigen, dan laat zo'n voorbeeld zien, dat in de feitelijke wereld, waarin we leven, de coëxistentie geen vraagstuk is, dat met leuzen kan worden opgelost. Daarom kies ik als uitgangspunt liever de feitelijke gegevens van het atoomtijdperk. Tot die feitelijke gegevens behoort, dat, hoe Rusland en de Verenigde Staten ook tegenover elkaar staan, zij er tenslotte beide belang bij hebben, dat er geen oorlog komt. Het was geen plotselinge grotere wederzijdse waardering,

maar eenvoudig een gemeenschappelijk belang, dat enkele jaren geleden tussen de Verenigde Staten en Rusland een overeenkomst werd gesloten tot de-atomatisering van het gehele Zuidpoolgebied. Het is niet in te zien, waarom dit de enige overeenkomst zou zijn, die tussen Oost en West bereikbaar zou zijn. Daarom moet op die weg worden verder gegaan, zonder illusies, zo zakelijk en realistisch mogelijk, maar ook niet met een achterdocht en wantrouwen, die de zin voor het initiatief kapot maken.

Het is ook gezien vanuit de feitelijke gegevens van het atoomtijdperk, dat in de ontwerp-resolutie een stelsel van alzijdige en gecontroleerde ontwapening wordt gesteld als centrale doelstelling van buitenlandse politiek. Dus niet alleen beperking van een aantal wapens, b.v. de kernwapens, of tot een bepaald deel van de wereld, maar werkelijk algemene en volledige ontwapening, waarvan het einddoel moet zijn een ontwapende wereld, waarin de verantwoordelijkheid voor de handhaving van de vrijheid en de veiligheid der afzonderlijke volken niet meer berust bij nationale legers, maar bij een internationale politiemacht van de Verenigde Naties. Het stellen van dit uiteindelijke doel betekent niet, dat partiële of regionale ontwapeningsovereenkomsten waardeloos worden geacht. Zulke overeenkomsten bijvoorbeeld een inzake stopzetting van de kernproeven, kunnen een heel belangrijke bijdrage zijn tot internationale ontspanning en daardoor een aanloop tot verderreikende overeenkomsten. Maar zij stoten niet door tot de kern van hei vraagstuk. De kern van het vraagstuk is, dat in het atoomtijdperk de oorlog onhanteerbaar is geworden als middel van buitenlandse politiek en dat het dus gaat om de opbouw van een wereldpolitiek bestel, dat oorlogvoering overbodig maakt en onmogelijk. Een socialistische partij moet de moed hebben een dergelijke doel stelling duidelijk als politieke richtlijn te formuleren, ook al is zij niet te verwezen lijken van de ene dag op de andere. Wie hier alleen maar sceptisch over kar spreken, miskent het revolutionaire karakter van de moderne wapentechniek, miskent daarmee ook, dat als gevolg daarvan het gehele vraagstuk van oorlog en vrede in een nieuwe dimensie is komen te verkeren. In ieder geval is deze doelstelling in de Verenigde Naties reeds aanvaard met de instemming èn van de Verenigde Staten èn van Rusland.

Zelfs wanneer over en weer de politieke bereidheid ertoe volledig aanwezig zou zijn, hetgeen overigens helaas niet het geval is, dan nog zijn de omvang en de ingewikkeldheid van het vraagstuk zo groot, dat de genoemde doelstelling niet op korte termijn is te verwezenlijken. Want behalve de kleine machtsgroepen die nodig zijn voor de handhaving

van de interne orde en rust, betekent het een ontbinding van alle legers, van alle militaire instituten, het beëindigen van de wapenproduktie, de omschakeling van militaire op vreedzame toepassingen enz. Dan spreek ik nog niet van de omschakeling in mentaliteit, waar tot nu toe eeuwen lang het hanteren van militaire macht heeft gegolden als een van de attributen van de soevereine staat. Deskundigen zijn dan ook van mening, dat een dergelijk ontwapeningsproces een periode vergt van tenminste zes tot negen jaar. Het moeilijkste vraagstuk daarbij zal op den duur, geloof ik, niet dat van de controle zijn. Natuurlijk is geen werkelijke ontwapening mogelijk zonder een deugdelijke controle maar de overheersende moeilijkheden, daaraan tot nu toe toegekend, worden geleidelijk verminderd door de voortschrijdende ontwikkeling van de techniek, zoals de kernstop-onderhandelingen in Genève hebben geleerd. De grootste moeilijkheid zie ik echter in het uitvinden van een dergelijk uitgebalanceerd systeem van ontwapening, dat gedurende of na de gehele periode van het ontwapenings-proces geen enkel van de daarbij betrokken partijen daaruit enig militair voordeel kan trekken. Het evenwicht van macht, waarvan, hoe labiel ook, thans de vrede afhangt, moet dus worden gehandhaafd, totdat de vrede op andere en betere wijze kan worden gewaarborgd dan met een evenwicht van afschrikking. Ook hierover zijn de Verenigde Staten en Rusland het te Genève althans in beginsel eens geworden.

Wat nogmaals de controle betreft, ik geloof niet in de mogelijkheid van ontwapening zonder controle. Maar de overheersende betekenis, die dit vraagstuk in de huidige situatie heeft, is niet alleen van zakelijke, maar ook van psychologische aard. Wanneer een ontwikkeling van geleidelijke ontwapening inderdaad op gang zou kunnen komen, zou de oplossing van de controle gemakkelijker worden, naarmate het ontwapeningsproces vordert, omdat de bestaande barrière van wantrouwen niet zozeer wordt doorbroken door eenzijdige daden van Oost of van West dan wel door gemeenschappelijke overeenkomsten, die alle partijen gelijkelijk binden. Maar ook dan moeten we ons realiseren: waterdichte garanties bestaan er op dit punt niet. Wie vasthoudt aan waterdichte garanties, is in feite tegen ontwapening. Risico's blijven verbonden aan iedere grote, durvende politiek, aan een politiek van ontwapening, echter niet per se groter dan de risico's van de huidige bewapeningswedloop. Ook die risico's zullen nuchter en zakelijk tegen elkaar moeten worden afgewogen.

Het is niet deze doelstelling van de alzijdige ontwapening, die in de commissie aanleiding is geworden tot meningsverschil, want daarover waren en zijn meerderheid en minderheid

het eens. De aanleiding ligt veeleer in de omvang en de ingewikkeldheid van het vraagstuk. Het is immers op grond daarvan, dat de minderheid vreest, dat de tijd te kort is om tot alzijdige ontwapening te komen en dat daarom een initiatief van eenzijdige, nationale ontwapening een bijdrage kan zijn sneller de barrières te doorbreken, die de alzijdige ontwapening in de weg staan.

De meerderheid van de commissie heeft deze gedachtengang niet kunnen aanvaarden. Over het doel waren beide het eens, zij verschilden van mening over de weg daarheen. Het is over dit verschil, of de eenzijdige, nationale ontwapening een deugdelijk middel is om tot een ontwapende wereld te komen, dat het congres vandaag, onder andere, een beslissing moet nemen.

Ik stel het zo, omdat ik wil voorkomen, dat we hier vandaag in een gewetens- discussie terecht komen. In het verleden is wel eens de indruk ontstaan, alsof aan de ene kant de gewetensbezwaarden staan, aan de andere kant de praktische politici, die minder last van hun geweten zouden hebben. Dit is echter een onzuivere probleemstelling. In de commissie zijn we elkaar zo niet tegemoet getreden, laten we dat ook hier op het congres niet doen. Koopman en ik staan op een verschillend standpunt, maar in beide gevallen is het een ernstige gewetensbeslissing. Wat ons verdeeld houdt, is een verschil in waardering van de feiten en de techniek van de internationale politiek en daarover moet een politieke partij een politieke beslissing nemen.

Wel moet ik hier herhalen wat ik in september reeds op de partijraad heb gezegd, dat ik dit verschil in de huidige situatie van fundamentele betekenis acht en dat een grote politieke partij als de onze zich niet kan veroorloven op een dusdanig punt geen politiek te hebben of twee politieken.

Ik zeg, dat het een verschil is van fundamentele betekenis, omdat het de fundamenten raakt van onze buitenlandse politiek. Ik kan het niet anders zien de dat de gedachte van de eenzijdige, nationale ontwapening een terugvallen is in het denken in nationale categorieën, waarvan ik dacht dat de Tweede Wereld oorlog ons daar juist overheen had geholpen. De ontwikkeling stuwt in het atoomtijdperk onontkoombaar in de richting van grotere politieke en economische verbonden, waarbij het vasthouden aan nationale categorieën staat als een muur tussen de mens en zijn toekomst. Wanneer de keuze zou gaan tussen nationale ontwapening of nationale bewapening, dan zou het standpunt van de minderheid gemakkelijker zijn te begrijpen. Maar de eenzijdige ontwapening wordt gesteld tegenover de

collectieve verdediging van de vrije wereld. Dat tast in onze buitenlandse politiek de gedachte van de integratie aan, die ik als een voorwaarde zie voor het voortbestaan van ons volk in vrijheid en in welvaart. Het minderheidsrapport spreekt wel niet uit, dat Nederland uit de NAVO moet treden, maar het is wel de consequentie van het standpunt van de minderheid.

Ik geloof namelijk niet, dat het mogelijk is een loyaal lid te zijn van een bom genootschap, waarvan de politieke en militaire betekenis berust op een voorsprong met de atoomwapens, en tegelijk tegen de atoombewapening neen te zeggen. Dat zet èn de veiligheid van ons land èn het bondgenootschap op losse schroeven. Het is geen bijdrage tot integratie, maar tot desintegratie van de westelijke wereld. Om die reden zeg ik, dat we hier staan voor een vraagstuk van fundamentele betekenis.

Misschien zou alles anders liggen, indien ik in de eenzijdige, nationale on wapening een effectieve bijdrage zou kunnen zien om tot alzijdige ontwapening te komen, maar ik ben van het tegendeel overtuigd. Daar heeft in de commissie het diepste meningsverschil gelegen tussen meerderheid en minderheid. Ik geloof niet, dat het in onze tot het uiterste gespannen wereld mogelijk is om zinvol aan een conferentietafel te gaan zitten en de troeven uit handen te geven vóór dat de onderhandelingen begonnen zijn. De eenzijdige ontwapening, met name de atoomontwapening, heft het belang op, dat ook de tegenpartij heeft om tot ontwapening te komen. De aanval van China op India heeft opnieuw duidelijk gemaakt, dat het beginsel van de bovengewelddadige weerbaarheid, welke ethische waarde men daaraan ook moge toekennen, ontoereikend is om in de huidige wereld de veiligheid te waarborgen. Prof. Röling heeft gezegd, dat een positie van evenwaardige kracht onmisbaar is om tot een wereldregeling van het wapenvraagstuk te komen. Daarin ligt de rechtvaardiging, ja de noodzaak, het bondgenootschap van de NAVO onverzwakt in stand te houden.

Er is in de afgelopen maanden wel eens tegen me gezegd: Laten we onze defensie-uitgaven produktiever besteden, bij voorbeeld voor de hulp aan de minder ontwikkelde landen. Ik geloof, dat in het congres niemand in het onzekere zal verkeren inzake mijn houding tegenover de nood van de minder-ontwikkelde landen. In het Kamerdebat hierover in november gehouden, is duidelijk komen va te staan, hoe onze partij daarin daadwerkelijk verder wil gaan dan alle andere partijen in Nederland. Ik zou wel willen, dat we in een situatie verkeerden, waar: een dergelijke overheveling mogelijk zou zijn, het zou beantwoorden aan de diepste aspiraties van het socialisme. Maar helaas moeten we

vaststellen, dat in de huidige wereld we niet zover zijn, dat dit kan. Het gaat voor mijn gevoel in de wereld van vandaag om twee dingen, die wezenlijk zijn voor de socialistische opvattingen over mens en maatschappij, om de vrijheid en om de sociale gerechtigheid. Ook als klein land moeten we tot beide ons deel bijdragen. Het ene kunnen we evenmin alleen als het ander, het blijft altijd een deel in het geheel van een collectieve inspanning. Maar ik acht het niet mogelijk om de ene taak geheel te verwaarlozen en de ander te aanvaarden, omdat men die zoveel aantrekkelijker vindt. Dat is een zich onttrekken aan een stuk verantwoordelijkheid in de concrete wereld, waarin we leven, dat een grote politieke partij zich niet kan veroorloven. Ik wil solidair zijn met Israël en India, niet alleen met hun inspanningen voor de welvaart, maar ook met hun vrijheid. Het gaat hier voor mij dus om niets, wat met ouderwets militairisme heeft te maken, maar om hetgeen in het huidige tijdsgewricht een verantwoorde buitenlandse politiek van een grote en socialistische partij vraagt.

In een artikel in S & D heb ik kortgeleden in dit verband mijn standpunt tegenover de kernwapens gevat in een formulering, die ontleend was aan een gedachtengang van Abraham Lincoln en die als volgt luidde: Als ik een atoomoorlog kan helpen voorkomen door neen te zeggen tegen de atoomwapens, zal ik het doen; als ik een atoomoorlog kan helpen voorkomen door deel te hebben aan de atoombewapening zal ik het doen, mijn persoonlijke standpunt is, dat in een wereld, die gemeten wil worden aan menselijke of christelijke maatstaven, voor het atoomwapen geen plaats is. Ik weet wel, dat ik daarmee het risico loop van het verwijt van het doel heiligt de middelen. Dat verwijt loopt de politicus altijd in de ogen van de ethicus. Als Nederlands volk hebben we bovendien een bijna ingeboren neiging om ieder vraagstuk los te maken uit het grote geheel, het geïsoleerd te toetsen op zijn al of niet zedelijke waarde en dan te denken het vraagstuk te hebben opgelost. Daar verzet ik me tegen. Alle politiek handelen is handelen in de context van een concrete situatie. Zoals het moderne denken er in toenemende mate oog voor heeft gekregen, dat de nood van het menselijke bestaan geen recht wordt gedaan met abstracte formules, zo moeten we het ook in de politiek leren doen. Ik geloof, dat in het atoomtijdperk alle politiek heeft uit te gaan van de primaire zedelijke opdracht de instandhouding van het menselijk geslacht te waarborgen en dat we daarom heen moeten naar een ontwapende wereld.

Maar de primaire vraag is niet een oordeel over het kernwapen. Ik ontken niet, dat de beschikking over het kernwapen de mensheid tot een catastrofe kan brengen. Maar het kan

ook, en ik meen dat dit op het ogenblik de feitelijke situatie is, dat het bezit van meer en betere kernwapens in het Westen ertoe heeft bijdragen een nieuwe wereldoorlog te voorkomen. De Duitse kernfysicus von Weiszaecker, die zelf tegen de atoombewapening is, heeft toch erkend, dat het bezit ervan het Westen heeft heengeholpen over een gevaarlijke hobbel in zijn geschiedenis. De werkelijkheid van de politiek is altijd ingewikkelder dan de logica van een sluitrede. Wanneer men de bodem van de werkelijkheid verliest, zie ik het als een vlucht uit de politiek. Wie staat in de werkelijkheid, mag aan de ene kant niet blind zijn voor de risico's, hij mag aan de andere kant niet blind zijn voor de nieuwe mogelijkheden. Ook in het atoomtijdperk liggen goede en kwade kansen bijna onontwarbaar dooreen en een rechtlijnige oplossing zie ik niet.

Is er dan niet een afzonderlijke en eigen verantwoordelijkheid voor de kleinere landen? Die is er wel. Ook Dean Rusk heeft daarover gesproken in 1961 in een rede voor de universiteit van Californië. Het minderheidsrapport heeft naar deze rede verwezen. Maar zoals ik de tekst van die rede heb begrepen, heeft Rusk, in dit verband sprekende over beperking der bewapening, daarbij gedoeld op de landen van Zuid-Amerika, Afrika en Azië. Ik geloof, dat dat juist is. Wanneer deze landen hun onvoldoende financiële middelen in de eerste plaats besteden aan de oplossing van het armoede-probleem in eigen land, dan kan men dat niet eenvoudig afdoen als neutralisme, maar dan acht ik dat de meest effectieve bijdrage die zij kunnen leveren in de bestrijding van het wereldcommunisme. Maar dat zijn dar doorgaans de landen, die liggen op enige afstand van de knelpunten in de huidige wereldpolitiek. Dat kan men van Europa niet zeggen. Europa is het randgebied waar de twee enige wereldmachten van deze tijd elkaar raken en de dramatische positie van Berlijn maakt duidelijk, hoe labiel het evenwicht is en hoe weinig ervoor nodig is de koude oorlog in een hete te doen overgaan. Europa kan, met een economische expansie, die als gevolg van de EEG de laatste jaren groter is dan die van de Verenigde Staten, de waarborging van zijn veiligheid niet op de Verenigde Staten afschuiven. Dat is redelijkerwijs niet te verlangen. De taak van de kleinere landen in West-Europa zie ik dan ook anders. Zij zijn deel van de westelijke wereld door historie, idealen en eigen keuze. Zij dragen er mee de verantwoordelijkheid voor, al is na eeuwen de leiding van Europa overgegaan op de VS.

Zij hoeven vooral niet alles goed te keuren, wat er in die westelijke wereld gebeurt, maar zij kunnen er zich ook niet van losmaken. Misschien dat de grote machtsvragen beslist worden over hun hoofd heen. Hoe onvermijdelijk echter de macht een factor blijft in een

wereld, die nog geen rechtsorde is, toch hangen tenslotte niet alle vragen in de internationale politiek van de macht af. De wijsheid kan onder omstandigheden evengoed van een klein land komen. Door de kwaliteit van zijn politiek kan ook een klein land in de wereld van vandaag nog wel degelijk invloed uitoefenen. Dan denk ik niet alleen aan het helpen voorkomen van het toespitsen der tegenstellingen, maar vooral aan al die initiatieven, waarmee een inventieve en creatieve politiek op het gebied van integratie, ontwapening, internationaal recht, hulp aan minder-ontwikkelde landen, enz., de weg naar een werkelijke vrede kan helpen banen.

Wanneer ik op dit punt ben aangeland, dan was er in de commissie niet lang een verschil tussen meerderheid en minderheid, maar dan hervonden zij elkaar in een gemeenschappelijke, socialistische visie op de wereld van morgen. Ook wanneer we er in slagen de moeilijke weg naar een ontwapende wereld tot een goed einde te brengen, dan betekent dit op zich zelf nog niet, dat daarmee al belangenverschillen, tegenstellingen en conflicten ophouden te bestaan. Ontwapening is nog geen vrede. Albarda heeft in 1957 gezegd: 'Als we de oorlog willen voorkomen, moeten we de vrede helpen organiseren.' De uitspraak geldt nog steeds. De vrede in het atoomtijdperk vergt een nieuw wereldpolitiek bestel, vestiging van een internationale rechtsorde en welvaartsorde, een inperking van de soevereiniteit van de afzonderlijke staten, ook van de grootste, een verandering in de gezindheid van mensen en volken, en nog een heleboel dingen meer. Wanneer ik nog één keer Röling mag citeren, hij heeft eens gezegd: 'Het is een beklemmende gedachte, dat het voortbestaan van onze cultuur, van onze levenswijze afhankelijk is van de vraag, of tijdig de rechtsvorm en de organisatievorm kunnen worden gevonden, die passen op de feiten van deze wereld.' Ik voeg eraan toe: Dit vraagstuk is minstens zo moeilijk als dat van de ontwapening. Toch acht ik het wezenlijk voor het door de commissie uitgebrachte rapport en ook voor op grondslag daarvan door het partijbestuur voorgestelde resolutie, dat het vraagstuk van de ontwapening niet is losgemaakt uit het geheel van het vraagstuk van oorlog en vrede, maar juist is geplaatst in het kader van dat bredere geheel, omdat het ook alleen in het perspectief van dat bredere geheel een werkelijke en duurzame oplossing kan vinden. Daarover zijn we het in de commissie eens geweest het geeft me de hoop, dat het straks mogelijk zal zijn in grote eensgezindheid in eigen en constructieve bijdrage te leveren tot de oplossing van een reeks van vraagstukken, die met de toekomst van de vrede ten nauwste verband houden.

Ik heb wel eens de kritiek gehooid, dat het rapport, ook de voorgestelde resolutie, in dit opzicht niet concreet genoeg zijn. Ik vind die kritiek niet billijk en niet rechtvaardig. De resolutie heeft geen verdere bedoeling dan om de principiële houding van de partij ten aanzien van het vraagstuk van oorlog en vrede zo duidelijk te omlijnen, dat die houding voor geen tweeërlei uitleg vatbaar is. Maar wie meent, dit gedaan zijnde, meteen een kant en klare oplossing in zijn zak te hebben voor alle concrete vraagstukken, die geeft zich onvoldoende rekening van de omvang en de ingewikkeldheid van de vraagstukken, waar het om gaat.

Vaak wordt in dit verband dan het Rapacki-plan genoemd. Het meerderheidsrapport heeft geen instemming met het Rapacki-plan uitgesproken, het heeft wel uitgesproken, dat de westelijke benadering van dit plan te star is geweest. Persoonlijk geloof ik, dat militair-technisch het plan niet meer die betekenis heeft als zes jaar geleden, nu de lange-afstand-raket, te lanceren vanaf verplaatsbare bases, de wapentechniek in een nieuwe fase heeft gebracht. In de huidige situatie acht ik dan ook de niet-uitbreiding van het aantal nationale atoommogendheden en de vraag, hoe het uitbreken van een conflict door toeval of door een misverstand kan worden voorkomen, van veel grotere importantie dan het Rapacki-plan.

Het rapport van de commissie en ook de voorgestelde resolutie hebben dus niet de pretentie gehad om nieuwe, concrete voorstellen kant en klaar uit te werken. Er is slechts getracht een aantal wegwijzers op te richten, zoveel als nodig is om voor iedereen de gezindheid en het standpunt van de partij duidelijk te maken. Zo'n wegwijzer kan men noemen de poging om het ruimte-onderzoek te beperken tot vreedzame doeleinden of het vraagstuk van de coëxistentie. Zoiets moet nader worden uitgewerkt. Dat is geen kwestie van leuzen en slogans, maar van diepgaande studie en beraad. Het is om die reden, dat het partijbestuur het eens is met het door Arnhem ingediende voorstel, dat in het verband van de partij een commissie de taak ontvangt zich voortdurend met de vraagstukken van vrede en ontwapening bezig te houden. Ik wil daarbij ieder misverstand uitsluiten. De taak van een dergelijke commissie kan niet zijn de in de afgelopen maanden gevoerde discussie over al of niet eenzijdige ontwapening als het ware te vereeuwigen. Daarover moet het congres nu beslissen en daarmee staat in dit opzicht de politiek van de partij vast. Maar op grond en in het kader van de straks te nemen beslissing vragen een reeks van punten om nadere uitwerking. Dat zie ik als de taak van deze commissie. Ik hoop, dat haar werk ertoe zal

bijdragen de politiek van de partij ten aanzien van het vraagstuk van oorlog en vrede duidelijk en concreet een eigen gezicht te geven.

Tenslotte nog een enkel woord, in algemene zin, over de voorgestelde resolutie en de daarop ingediende amendementen. Het grote aantal van de voorgestelde amendementen heb ik ervaren als een bewijs, hoezeer de partij zich in dit vraagstuk betrokken voelt en wil meedenken over een vraagstuk waartegenover de houding wezenlijk is voor de toekomst van de partij. Voor geen enkele resolutie bestaat een alleen-zaligmakende tekst en dat zal met deze niet anders zijn. Toch heb ik er behoefte aan er met de grootste nadruk op te wijzen, dat zij met de uiterste zorgvuldigheid is samengesteld, dat bijna ieder woord gewikt en gewogen is en dat het niet toevallig of willekeurig is, dat zij luidt, zoals zij luidt. Voor de een had het misschien korter gekund, voor een ander langer. Maar ik wil wel zeggen, dat in de gekozen tekst naast de behoeften aan een duidelijke plaatsbepaling van de partij vooral heeft meegespeeld het verlangen naar een zo groot mogelijke eensgezindheid. Als voorzitter van de commissie heb ik wel eens gezegd, dat, wanneer het eerste resultaat van het te verschijnen rapport zou zijn, dat een aantal leden uit de partij zou treden, dat ik dan het rapport beter in een la kon houden. Voor de resolutie geldt dit niet anders. Dat is geen partijpolitiek, dat is omdat ik een zo groot en sterk mogelijke socialistische partij als wezenlijk zie voor de bijdrage die ons land kan leveren tot een echte vredespolitiek. In punt zes van de resolutie is een keuze gedaan in het meningsverschil, zoals dat uit de commissie naar voren is getreden. Over dat punt zal wel afzonderlijk gestemd moeten worden. Maar de resolutie bevat nog elf andere punten en de tekst daarvan is zo gekozen, dat ik hoop, dat deze eenstemmig aanvaardbaar zal zijn. Het is om die reden, dat ik met klem een beroep erop doe, om met de handhaving van de ingediende amendementen een uiterste beperking te betrachten. Een mate van eensgezindheid, zoals ik mij die voorstel, kan ik niet anders dan voor de toekomst van onze partij een zelfstandige waarde toekennen. Het congres moet zich met in een positie praten, waarbij het betere de vijand van het goede wordt.

In eerste instantie ben ik hiermee gekomen aan het einde van de opmerkingen die ik wilde maken. Kortgeleden over ditzelfde woord sprekende voor de PCWG heb ik erop gewezen, hoe in het atoomtijdperk de mensheid is opgeschoven in de richting van uiterste alternatieven, van totale ondergang tegenover totale vrede van het einde van alle leven of, voor het eerst in de geschiedenis, voor alle volken de bevrijding van vrees en gebrek. In die situatie staan we midden in een aantal duidelijke paradoxen, in de onoplosbaar lijkende

spanningsverhouding van conflicterende zedelijke verantwoordelijkheden. Dat is nooit een eenvoudige situatie. Het onvoorwaardelijk neen of het onvoorwaardelijk ja heeft altijd een gemakkelijke aanspreekbaarheid. Maar toen op het vorige congres Schermerhorn afscheid nam als lid van het partijbestuur, heeft hij erop gewezen, hoe in de werkelijkheid van het politieke leven er soms vraagstukken zijn, waartegenover het ja en het nee dichter bij elkaar liggen dan de tegenstelling aanduidt, hoe het ja een aantal neer kan inhouden en omgekeerd. Wanneer dit voor één vraagstuk geldt, dan is het de houding in het klemmende vraagstuk van oorlog en vrede in het atoomtijdperk. Het meerderheidsrapport, dat de commissie heeft uitgebracht, heb ik geschreven uit de spanningsverhouding tussen dit ja en dit neen en ik geloof, dat we als partij hetzelfde moeten kunnen opbrengen door het aannemen van de ingediende resolutie.

De partij bewijst er niet alleen haar politieke rijpheid mee, ik geloof ook, dat het de enige weg is, die in deze tijd de vrede als diepste droom van het socialisme dichter tot verwezenlijking kan brengen.

Na de rede van Ruygers, krijgt als eerste spreker over dit punt het woord één der ondertekenaars van het minderheidsstandpunt.